

ACADEMIA ROMÂNĂ
ANUARUL INSTITUTULUI DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
„GHEORGHE ȘINCAI”

X/2007

.....
Lista autorilor5

Călătoria ca spațiu al cunoașterii și comunicării culturale

Carmen Andraș, <i>O introducere a călătoriei și literaturii de călătorie</i>	7
Éliane Poirot, <i>Xeniteia sau peregrinatio monastic: exil voluntar spre patrie</i>	22
Fábián István, <i>Colonizarea sau călătoria puterii. Sparta și colonizările în spațiul mediteranean</i>	34
Ana Maria Roman Negoii, <i>Călătoria de studii: rolul și dimensiunile experiențelor în formarea istoricului Gheorghe Șincai</i>	39
Ioan Chiorean, <i>Călătoria de studii în Boemia și Moravia a economistului transilvănean Ioan Neagoe</i>	52
Grigore Ploșteanu, <i>Călători și carantine în Transilvania în perioada Vormărului și a revoluției de la 1848</i>	58
Mircea Popa, <i>Descoperirea Spaniei de către români: momentul Mihail Kogălniceanu</i>	64
Vesna Goldsworthy, <i>Balcanii în literatura de călătorie britanică a secolului al XIX-lea</i>	75
Cornel Sigmirean, <i>Călătoria de studii. Roma în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în corespondența studentului Liciniu Pop cu canonicul I. M. Moldovan</i>	91
Liviu Bordaș, <i>Șapte ani în Asia (1913-1920). „Experiențele etnografice” orientale ale unui țaran din Carpați</i>	112
Maria Costea, <i>Turneul diplomatic al lui Grigore Gafencu din 1939 și relațiile româno-bulgare</i>	137
Iulian Boldea, <i>Ana Blandiana și mirajul călătoriei</i>	147
Nicoleta Sălcudeanu, <i>Exilul ca spațiu divulgat</i>	164
Carmen Andraș, <i>Imagini ale României comuniste și post comuniste în literatura de călătorie britanică</i>	168
Mihai Sin, <i>Între călătorie și migrațiune</i>	180

Istorie socială și politică

Ioan Chiorean, <i>Structurile socio-profesionale și organizatorice ale formațiunilor politice românești din Austro-Ungaria (1867-1918)</i>	186
Carmen Dorlan, <i>Intoleranță religioasă sau conviețuire în societatea moldovenească pre-modernă: realități sociale reflectate în relatările misionarilor catolici din prima jumătate a secolului al XVII-lea</i>	222

Recenzii și note de lectură.....235

Activitatea științifică a Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” în anul 2007
.....250

O INTRODUCERE A CĂLĂTORIEI ȘI LITERATURII DE CĂLĂTORIE

Carmen Andraș

Rezumat: Studiile pe călătorie și-au câștigat recent un loc important ca disciplină academică grație caracterului lor pluridisciplinar. Studiul de față examinează acest subiect din punctul de vedere al literaturii, istoriei, geografiei, imagologiei, cartografiei, antropologiei, sociologiei, științelor politice, etc. Istoria lumii este în mare măsură o istorie a călătoriei, a mobilității, migrației, în aceeași măsură a integrării acestora în noi topografii, cât și a lecturii și scrisului despre aceste experiențe (literatura de călătorie și cartografia, documentele, ilustratele, ilustrațiile etc.). Studiul intenționează să se concentreze asupra poeziei și politicii călătoriei și asupra povestirii călătoriei: relația cu arta, plăcerea și știința muncii, conștiința de sine, conștiința alterității, relația dintre cunoaștere și putere în construcția discursului și crearea imaginărilor a celuilalt, relația dintre centru și periferie, transformarea sau marginalizarea societăților observate etc. Concluzia studiului este că voiajul este o metaforă a libertății de mișcare a individului și nu neapărat metafora condiției postmoderne caracterizată prin alienare și deteritorializare a individului în confruntarea sa cu societatea globală.

XENITEIA SAU PEREGRINATIO MONASTIC: EXIL VOLUNTAR SPRE PATRIE

Eliane Poirot

Rezumat: Plecarea voluntară în străinătate a primit în tradiția monastică numele de *xeniteia* în greacă sau *peregrinatio* în latină. După ce a trasat originea acestei teme în Biblie – unde călătoriile au o gamă foarte întinsă de semnificații – și a evidențiat cele trei sensuri ale conceptului *xeniteia* în patristică (plecarea în depărtare, viața terestră ca exil, drumul spre Ierusalimul ceresc), comunicarea noastră prezintă câteva exemple de călugări care s-au exilat în mod voluntar. Dar a-ți părăsi țara nu e suficient, nici chiar necesar, căci exilul voluntar este întâi de toate un comportament. Se ajunge astfel la o concepție interiorizată pentru *xeniteia*, ilustrată prin câteva texte ale sfintelor Thérèse d'Avila și de Lisieux. În secolul al XXI-lea, *xeniteia* devine o exigență a vieții monastice care se exprimă atât prin clozură cât și prin liturghie, veritabil pelerinaj spre Împărăție.

COLONIZAREA SAU CĂLĂTORIA PUTERII. SPARTA ȘI COLONIZĂRILE ÎN SPAȚIUL MEDITERANEAN

Fabian Istvan

Rezumat: Articolul prezintă câteva aspecte ale fondării coloniilor spartane în zona Mării Mediterane. Colonizarea grecească reprezintă unul dintre cele mai importante fenomene din istoria călătoriei, așa numita călătorie a puterii și influenței. Aceste colonii, în ciuda faptului că au rezultat în urma modalității generale de colonizare grecească, au câteva caracteristici speciale

legate de motivul fondării și existența lor ulterioară. Toate cele trei colonii principale ale Spartei: Terra, Cirene și Tarentum sunt analizate, insistându-se asupra legendelor fondatoare, dar și asupra contextului politic și istoric care a dus la formarea unor asemenea entități politice.

CĂLĂTORIA DE STUDII: ROLUL ȘI DIMENSIUNILE EXPERIENȚELOR ÎN FORMAREA ISTORICULUI GHEORGHE ȘINCAI

Ana Maria Roman Negoii

Rezumat: Una dintre consecințele pe termen lung ale Unirii cu Biserica Romei cu care se deschide secolul 18 transilvan, a fost, fără îndoială, formarea elitelor. Acesta este un fenomen complex ale cărui baze sunt puse în prima jumătate a secolului 18 și ale cărui rezultate pot fi observate în special în a doua jumătate a aceluiași secol într-un efort continuu de sincronizare cu Iluminismul European. Politicile și practicile acelor timpuri sunt axate pe formarea intelectualilor la importante școli catolice urmând tradiția impusă de episcopul Inocenție Micu. Marile personalități ale culturii și istoriei transilvane, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior sau Ioan Budai-Deleanu, au călătorit în aceste centre de știință și cultură aducând Luminile în Transilvania

CĂLĂTORIA DE STUDII ÎN BOEMIA ȘI MORAVIA A ECONOMISTULUI TRANSILVĂNEAN IOAN NEAGOE

Ioan Chiorean

Rezumat: Ioan Neagoe este primul dintre cei trei fii ai protopopului greco-catolic Man din Broșteni, născut în Armeni cel mai probabil în 1729. După urmarea cursurilor gimnaziului sășesc de la Sibiu și ale colegiului academic iezuit de la Cluj, devine profesor la Blaj în 1756. Un an mai târziu își abandonează poziția pentru a se specializa la cel mai înalt nivel în epocă. În acest context îl întâlnește pe Mărgai Ferencz, prefectul proprietăților din Făgăraș ale contelui Bethlen Gábor (cancelar în Viena în acea perioadă). Luându-se în considerare meritele și cunoștințele sale în domeniul agriculturii, a fost angajat ca funcționar economic pe aceste proprietăți. Pentru a putea deveni mai bine informat asupra practicilor agricole în provinciile cele mai dezvoltate ale imperiului, Mărgai Ferencz îl trimite pe Ioan Neagoe într-o călătorie de studii în Boemia și Moravia, unde acesta face studii asupra aclimatizării cartofului, o cultură recent introdusă aici pe teren restrâns. Rezultatul acestor studii se va materializa în 1765 când, după o muncă de pionierat, el aduce cultura cartofului în Transilvania, precedând astfel chiar Austria. În anul următor devine funcționar superior în cancelaria Transilvaniei și agent al episcopului greco-catolic Atanasie Rednic în Viena. Ca student al profesorului Sonnenfels, el studiază sistemul politic și cameral la Universitatea din Viena. Este interesat de soarta românilor din pământurile ungare. Moare, din păcate, de extenuare și boală în decembrie 1771.

CĂLĂTORI ȘI CARANTINE ÎN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA VORMĂRZULUI ȘI A REVOLUȚIEI DE LA 1848

Grigore Ploșteanu

Rezumat: Lucrarea de față încearcă să prezinte fondarea sistemului de carantină și, în mod special, cum acesta a împiedicat călătoriile în perioada care precede revoluția din 1848. La mijlocul secolului 18, în timpul domniei Mariei Tereza, autoritățile austriece au fondat și implementat militar un cordon sanitar la granița monarhiei habsburge cu Imperiul Otoman și țările vasale. Acesta se întindea din Dalmația până în Galiția, cu scopul de a asigura o protecție riguroasă la frontiera sud-estică sub eticheta protecției împotriva bolilor fatale care veneau din Imperiul Otoman. De fapt acest cordon avea rațiuni economice protecționiste.

DESCOPERIREA SPANIEI DE CĂTRE ROMÂNI: MOMENTUL MIHAIL KOGĂLNICEANU

Mircea Popa

Rezumat: Chiar dacă au fost așezate la extremitățile lumii latine, una în vest și cealaltă în orient, Spania și România au avut sporadic contacte spirituale, chiar dacă un anumit paralelism istoric și geografic pare să fi prezervat o latinitate arhaică și mai pronunțată decât în celelalte țări latine. Un interes particular al Spaniei pentru Transilvania a fost manifestat în secolul 16. Campania antiotomană a fost cunoscută în Spania. Trebuie să amintim și că opera lui Nicolae Spătaru Milescu a atras atenția unui călător spaniol, iar descrierea călătoriei lui Codru Drăgușanu a fost prezentată la Academia Regala Spaniolă. Epoca contactelor directe survine mai târziu, când febra călătoriei îi cuprinde pe tinerii români care studiază în străinătate. Cel mai important exemplu este cel a lui Mihail Kogălniceanu plin de dor pentru frumusețile Spaniei. Povestea călătoriei sale a fost păstrată în manuscris și este intitulată *Notes sur L’Espagne* (1846). Aceste note de călătorie sunt introduse într-o ediție a operei lui Mihail Kogălniceanu editată de Dan Simionescu. Dragostea autorului pentru Spania și talentul literar al acestuia îl transformă într-un adevărat poet al peisajului.

BALCANII ÎN LITERATURA DE CĂLĂTORIE BRITANICĂ A SECOLULUI AL XIX-LEA

Vesna Goldsworthy

Rezumat: Prezentul studiu este o trecere în revistă a literaturii de călătorie britanice despre Balcani în secolul 19, dezvoltarea stereotipurilor și impactul acestora asupra reprezentărilor actuale. În introducerea cărții sale *History of the Balkans*, Barbara Jelavics susține că peninsula balcanică „sărea în ochii occidentului doar când era scena vre-unui război”. De-a lungul ultimilor două veacuri, perioade lungi de indiferență către peninsula care tinde să fie marginală în interesele britanicilor, au fost întrerupte de momente în care aceștia căutau fapte demne de a fi

citare despre Balcani la începutul vreunui conflict. Anii de tăcere completă sunt urmați de opere majore care apar în perioade de criză, confirmând faptul că Balcanii au fost marginali în interesul britanicilor. În același timp familiari și literalmente diferiți de acasă (Unheimlich), Balcanii rămân un Celălalt interior – un străin înăuntru – împotriva cărora scriitorii vest-europeni proiectau și exorcizau propriile tabuuri identitare.

CĂLĂTORIA DE STUDII. ROMA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA, ÎN CORESPONDENȚA STUDENTULUI LICINIU POP CU CANONICUL I. M. MOLDOVAN

Cornel Sigmirean

Rezumat: Articolul de față explorează atmosfera culturală în colegiul greco-rutenian „Sfântu Atanasie” din Roma și viața religioasă, politică și civică din Vatican și capitala italiană la sfârșitul secolului 19, așa cum au fost acestea reflectate în schimbul epistolar dintre studentul Liciniu Pop și preotul greco-catolic Ioan Micu Moldovan. Acest articol reprezintă o analiză a acestor scrieri din perspectiva pelerinajului educațional al tinerilor studenți români în străinătate.

ȘAPTE ANI ÎN ASIA (1913-1920). „EXPERIENȚELE ETNOGRAFICE” ORIENTALE ALE UNUI ȚĂRAN DIN CARPAȚI

Liviu Bordaș

Rezumat: Chiar dacă putem trasa cronologic până în Evul Mediu prezența călătorilor români în Orientul Îndepărtat, sursele documentare sunt rare și întâmplătoare. Jurnalele de călătorie sunt chiar mai puține. Acesta este motivul pentru care cazul unui țăran scriitor de la începutul secolului 20 care nu și-a publicat impresiile sale de călătorie merită investigat cu atenție. Povestirea lui Dumitru Nistor despre expediția militară din Asia se găsește în trei manuscrise aflate la Biblioteca „Octavian Goga” din Cluj Napoca fiind achiziționate în 1994. Primul manuscris intitulat *Jurnalul meu* conține jurnalul de călătorie al tânărului în perioada în care a fost înrolat în armată și în perioada în care a fost prizonier printre străini. Povestirea călătoriei lui Dumitru Nistor ne introduce în literatura de călătorie românească în Orientul îndepărtat al secolului 20.

TURNEUL DIPLOMATIC AL LUI GRIGORE GAFENCU DIN 1939 ȘI RELAȚIILE ROMÂNNO-BULGARE

Maria Costea

Rezumat: În primăvara anului 1939, ministrul de externe Grigore Gafencu face un turneu diplomatic în țările europene vizitând Turcia, Polonia, Germania, Belgia, Marea Britanie, Franța, Italia, Iugoslavia și Grecia. Gafencu a discutat cu liderii europeni problemele majore ale politicii internaționale incluzând problema relației româno-bulgare. Relațiile dintre România și Bulgaria în perioada 1938-1940 au fost marcate de revizionismul bulgar, în special de pretențiile teritoriale bulgare. Pretențiile teritoriale ale Bulgariei cresc imediat după ce Germania și Ungaria anexează teritorii din Cehoslovacia amenințând România. Guvernul de la Sofia urmărește

restituirea pașnică a Dobrogei de sud Bulgariei. Cum? Nu prin război, ci presând Marile Puteri pentru a acționa asupra României. Astfel, toate marile puteri, Germania, Italia, URSS, SUA, Marea Britanie dar și Ungaria, Turcia și Iugoslavia au susținut pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei de sud, fapt susținut de istoriografia bulgară. De ce? Hitler și Mussolini erau interesați să mențină alianța cu Bulgaria. Franța, Marea Britanie, Turcia și Iugoslavia voiau să atragă Bulgaria de partea lor și de partea Antantei Balcanice plătind prin luarea Dobrogei de sud României și restituind-o Bulgariei. Uniunea Sovietică și Ungaria au pretenții teritoriale de la România. Stalin, Hitler și Mussolini au concurat pentru atragerea Sofiei ca aliat. Toți au susținut cererea Bulgariei de a primi Dobrogea de Sud. Într-un final, în 31 iulie 1940 Hitler dictează cedarea Dobrogei de Sud, tratat care a fost semnat la Craiova în 7 Septembrie 1940.

ANA BLANDIANA ȘI MIRAJUL CĂLĂTORIEI

Iulian Boldea

Rezumat: Jurnalele de călătorie ale Anei Blandiana sunt un amestec de lirism și observație riguroasă, o meditație asupra timpului și implicațiilor etice, extaz al contemplării și luciditate rece. Frazele autoarei sunt, deasupra eleganței lor esențiale, substanțiale și exacte, în structura lor ne-analizabilă culorile anamnezei și mimesis în forma sa apodictică. În aceste note de călătorie resorturile memoriei și reprezentarea acută a spațiului lumii, contribuie la construcția unui spațiu ce se desfășura, dar în același timp era construit din transparențe și imaginar, reflecții imaginare și claritate armonioasă.

EXILUL CA SPAȚIU DIVULGAT

Nicoleta Sălcudeanu

Rezumat: Teoriile recente ale ospitalității și locuirii, termenii *sfârșit, frontieră, marginile lumii* (în viziunea lui Ovidius, poetul exilat) nu mai sunt implacabile. De la avangardiști cel târziu lumea întreagă a devenit o țară străină. Toată lumea ca țară străină devine centrul unei absurdități ușoare, domesticite, umanizate. Devine ospitalieră pentru un călător relaxat care nu este caracterizat prin naștere, o sumă de personalități pentru care cățărarea zilnică pe munți este rutină și alienare veselă. Un astfel de munte poate fi, de ce nu, literatura. Exilul poate fi o nouă naștere, o energie fondatoare. Scrisul dezvrăjește. Modernismul, existențialismul și ceea ce numim cu ușurință *postmodernism* sunt opririle cele mai spectaculare ale ideii de dezrădăcinare.

IMAGINI ALE ROMÂNIEI COMUNISTE ȘI POST COMUNISTE ÎN LITERATURA DE CĂLĂTORIE BRITANICĂ

Carmen Andraș

Rezumat: Studiul de față reprezintă o analiză imagologică a reprezentărilor britanice despre România comunistă și continuitatea lor în construirea imaginilor post-comuniste în literatura de

călătorie britanică. Lucrarea merge în continuarea cercetării mele anterioare vizând reprezentările britanice despre România în secolele XVIII-XIX. Din nou, aproape nimic nu pare încurajator, nici măcar după căderea comunismului. România este uneori descrisă în culori mai întunecate decât înainte, ca și când ar fi sortită să fie pentru totdeauna prost condusă și fără speranțe de viitor. Nici doctrina comunistă nu este judecată pentru situația dramatică dinainte de 1989, ci, mai degrabă, pentru punerea nesatisfăcătoare în aplicare a principiilor acesteia de către dictatori, precum Ceaușescu în anii '80. Anii '70 inspiră în schimb imagini idilice și utopice ale unei insule liberale în oceanul imperialismului sovietic și un promotor ideal al celei mai pure doctrine marxiste eliberate de influența marxistă. Cu toate acestea, imaginile de acest fel sunt contrabalansate de cele ale rezistenței intelectuale și culturale a românilor în fața dictaturii ceușiste. Astfel, în funcție de orientarea ideologică a observatorului, România sub regimul comunist este un spațiu liminal între dictatură și liberalism, între modelul sovietic și cel național, între Apusul care îl lauda pe Ceaușescu și Uniunea Sovietică, vecinul tolerant al României, care părea să treacă cu vederea dispozițiile schimbătoare ale lui Ceaușescu, imagini ale unei țări reprezentate fie prin președintele „disident” fie prin oamenii de cultură dizidenți, dacă încercăm să găsim un numitor comun al acestor imagini. Anii '80 par să rezolve ambivalența imaginilor britanice despre România. Nu mai predominau nici dictatorul disident și nici intelectualii dizidenți, ci mizeria și tristețea unui popor oprimat. Aura de liberalism a lui Ceaușescu, percepută mai ales în politica lui internațională, se spulberase.

ÎNTRE CĂLĂTORIE ȘI MIGRAȚIE

Mihai Sin

Rezumat: Acest articol este o prezentare la scară mare a definițiilor călătoriei, de la călătoria romantică și autentică călătorie în jurul lumii la turism și migrația populației din zilele noastre. Aceste două ipostaze sunt foarte diferite de idealul și călătoria idealizată, călătoria de aventură și cea existențială, cea ficțională sau viața ca o călătorie, și chiar mai distinctă de călătoria inițiativă a lui Gilgames în căutarea misterului vieții și morții. Migrația și dislocarea populației sunt forme ale adaptării la noile condiții ale vieții contemporane și globalizării.

STRUCTURILE SOCIO-PROFESIONALE ȘI ORGANIZATORICE ALE FORMAȚIUNILOR POLITICE ROMÂNEȘTI DIN AUSTRO-UNGARIA (1867-1918)

Ioan Chiorean

Rezumat: Dezbaterile Parlamentului ungar în perioada 1865-1868 aduc schimbări în modul ulterior de a gândi și în activitatea majorității politicianilor români în ceea ce privea constituirea organizațiilor politice. Ședința de constituire a Partidului Național Român din Banat și Ungaria are loc la 7 februarie 1862 la Timișoara. Alexandru Mocioni a fost ales președinte de partid și, în conformitate cu programul adoptat, acesta stabilește *activismul* ca platformă politică. Într-o conferință similară la Miercurea, care are loc între 7 și 8 martie 1869, liderii români din Transilvania decid la rândul lor să fondeze un partid național separat cu un program politic

aproape identic cu cel al Revoluției de la 1848. Tactica abținerii de la activitatea electorală este adoptată acum. Acest lucru era echivalent cu nerecunoasterea dualismului și anexării Transilvaniei la Ungaria. În perioada următoare o serie de probleme apar în mișcarea națională română, probleme care conduc la impunerea pasivismului și în final la unificarea celor două partide în 1881 și un program politic structurat în 9 puncte. În acest moment în care burghezia română preia cu succes întreaga conducere a mișcării naționale din Transilvania adoptarea tacticilor pasiviste de către întregul partid a fost impusă ca o necesitate obiectivă. În conformitate cu decizia adoptată la conferința asupra fuzionării celor două partide românești Barițiu alcătuiește un memoriu în 1882, un document de referință al mișcării naționale românești din Transilvania care anunța cu un deceniu înainte marea mișcare memorandistă din 1892. În Bucovina, începuturile organizării politice a românilor au fost mult mai timide, dar după 1900 partidele și orientările ideologice s-au diversificat. Trebuie menționat în acest sens partidul național român din Bucovina, partidul național popular, partidul conservator român (*pacifist*), partidul țărănesc democrat, partidul apărării, partidul social creștin. Trebuie să menționăm că organizațiile politice social democratice au fost fondate și în Transilvania și în Bucovina și vor colabora cu partidele naționale în aceste provincii în toamna lui 1918, pregătind împreună Marea Unire.

**INTOLERANȚĂ RELIGIOASĂ SAU CONVIEȚUIRE ÎN SOCIETATEA
MOLDOVENEASCĂ PRE-MODERNĂ: REALITĂȚI SOCIALE REFLECTATE ÎN
RELATĂRILE MISIONARILOR CATOLICI DIN PRIMA JUMĂTATE
A SECOLULUI AL 17 – LEA**

Carmen Dorlan

Rezumat: Articolul analizează discursul asupra practicii de intoleranță religioasă și coabitare pașnică în societatea moldoveană pre-modernă așa cum a fost perceput din documentele catolice trimise la Roma în prima jumătate a secolului 17, în special către Congregația *De Propaganda Fide* după 1622. Bazată pe surse documentare editate de istoriografia română, imaginea rezultată reflectă în principal două idei. Pe de o parte informația vorbește despre o atitudine colectivă îndreptată către minoritatea catolică și alte forme de identitate religioasă rezultate după Reforma religioasă care vorbește nu doar despre perspectiva toleranței religioase în societatea moldoveană, dar și accentuează momentele de religiozitate intensă comună văzute în momente speciale (pelerinaje, miracole sau reacții obișnuite la scandaluri sau alte manifestări ale imoralității considerate deviate de la modul de viață acceptat de creștini). Pe de altă parte imaginea construită cu grijă și transmisă autorităților romane nu răspunde doar strategiilor misionare tridentine și principiilor legate de reînnoirea catolică în această parte a continentului european, ci insistă pe importanța politicii prinților către minoritățile locale catolice și în special către autorii acestor misive. Ca un întreg discursul reflectat în aceste relații exprimă un efort important pentru comunicarea informațiilor despre societățile cu care aceștia interacționează și pun bazele unor politici viitoare ale căror implicații și importanță sunt mult deasupra a ceea ce ne imaginăm în evoluția procesului de aculturație dezvoltat aici și care este vizibil dacă luăm în considerare interesul crescând al misionarilor în transmiterea unei imagini mai clare despre societatea ortodoxă moldoveană. Imaginea rezultată pare să impună necesitatea reevaluării unor

concepte ca toleranță religioasă, coabitare pentru a înțelege mai bine interacțiunile dintr-o anumită societate.